

סוגיה ט: דין השופר (4): שאר פסולי שופר

*

רקע

סוגייתנו עוסקת בארבעה סוגי פסולים:

- א. שינוי השופר מצורתו המקורית.
- ב. הוספות על השופר.
- ג. שינוי קול השופר.
- ד. שופר שאין בו שיעור תקיעה.

מקורות

- א. גמ' כז: "גמ' תנו רבנן ארוך וקצרו... מין במינו חוצץ קמ"ל"
- ב. תוס' ד"ה ארוך, צפהו זהב, צפהו מבפנים, אם רי"ף ו: ז-ז. באלפס, "גמ' תנו רבנן... דמין במינו אינו חוצץ"
- ר"ן ד"ה גמ' היה, כדי רא"ש סי' ג-ד
- ג. רמב"ם הל' שופר פ"א הל' ה-ז
- ד. ריטב"א ד"ה צפהו זהב
- ה. שו"ע סי' תקפו סע' י-כ [בעיקר: ס"ק סד, עא, עו, עט, פא]

ריטב"א כז: ד"ה צפהו זהב

צפהו זהב במקום הנחת הפה פסול. פי' דהוי חציצה דבעינן שלא יהא חוצץ כלום בין השופר והתוקע ורמז לדבר אל חכך שופר (הושע ח'), ומכאן שאם נפח בו מבחוץ ולא נתן פיו בשופר לא יצא, וכי תימא תיפוק ליה דהוסיף עליו כל שהוא פסול בין במינו בין שלא במינו, וי"ל דהכא אינו מוסיף עליו בראשו אלא כשכופפין צדו הקצר (כ) לחוץ לעשות לו מקום הנחת פה ושם הוא מצופה, ומעתה למדנו שמה שאמר שלא במקום הנחת פה כשר שהוא הנשאר חוץ לפיו באותו מקום רחב שעשו להנחת פה ואינו נדון לא מבפנים ולא מבחוץ ולפיכך שנוהו בפני עצמו בדין שלישי, תדע דמתניתין (כ"ו ב') דקתני ופיו מצופה זהב אוקימנא שלא במקום הנחת פה ואפ"ה קרי ליה פיו.

הסבר הסוגיה

תנו רבנן ארוך וקצרו כשר גרדו והעמידו על גלדו כשר... תנו רבנן גרדו בין מבפנים בין מבחוץ כשר גרדו והעמידו על גלדו כשר... הפכו ותקע בו לא יצא. ציפהו זהב במקום הנחת פה פסול שלא במקום הנחת פה כשר ציפהו זהב מבפנים פסול מבחוץ אם נשתנה קולו מכמות שהיה פסול ואם לאו כשר.

[ברייתות כז:]

חכמים דורשים את הפסוק "והעברת שופר תרועה", שצריכים להעביר את הקול כדרך העברתו. לפיכך אם הפכו את החלק הצר לרחב ואת הרחב לצר, או שהפכו את החלק הפנימי החוצה והחלק החיצוני פנימה [הרא"ש (ס"ד) מביא שתי דעות בדין זה], או שתוקעים דרך הצד הרחב [כך מפורש בירושלמי (מובא בר"ן ו: ד"ה גמ')] אין מקיימים מצות תקיעה בשופר. שינוי שאינו משפיע על דרך העברת הקול כשר, ולכן מותר לקצר את השופר או להעמידו על גלדו.

הברייתא מחלקת בין ארבעה מצבים בציפוי השופר בזהב:

- א. מבפנים - פסול.
- ב. מבחוץ - אם נשתנה קול השופר פסול ואם לאו כשר.
- ג. במקום הנחת פיו - פסול.
- ד. שלא במקום הנחת פיו - כשר.

כיוון שהברייתא אומרת שכל ציפוי מבפנים פסול את השופר, מפני שהוא תוקע בזהב ולא בשופר, וציפוי מבחוץ פסול רק כשהוא משנה את קול השופר, נראה לפרש ש"מקום הנחת פיו" הוא עוביו של השופר בחלקו הצר, ו"שלא במקום הנחת פיו" הוא עוביו של השופר בחלקו הרחב. הסבר זה קשה, מדוע מותר לצפות זהב שלא במקום הנחת פיו, והרי הוא מוסיף על השופר ופוסלו?

נחלקו הראשונים בהסבר הברייתא:

רבינו יונה [ברא"ש ס"ג] מחדש מפני קושי זה, שהדין "מבחוץ אם נשתנה קול השופר פסול" מתייחס לחצי השופר [שתי אצבעות, חצי שיעור שופר] הקרוב לתוקע, אבל ציפוי זהב בחלק השני נקרא בברייתא "שלא במקום הנחת פיו", וכיוון שאינו אמור לשנות את קול השופר, מותר לצפותו זהב אפילו אם בפועל הקול משתנה.

הר"ן [ו: ד"ה גמ'] סובר ש"מקום הנחת פיו" ו"שלא במקום הנחת פיו" מתייחסים לעובי השופר בחלקו הצר, החצי הפנימי של העובי מוגדר "מקום הנחת פיו", והחצי החיצוני מוגדר "שלא במקום הנחת פיו".

הרא"ש [ס"ג] מפרש שכל עובי השופר מוגדר כ"מקום הנחת פיו", ו"שלא במקום הנחת פיו" הוא חלקו החיצוני. הגמ' אינה מחלקת בו בין "נשתנה קול השופר" לבין "לא נשתנה קול השופר", כיוון שמדובר על ציפוי שטח קטן סמוך לפיו, והוא אינו אמור לשנות את קול השופר.

ניתן להבין באחת משתי דרכים מדוע ציפוי זהב במקום הנחת פיו פוסל את השופר:

- א. כיוון ששפתיו נוגעות בזהב הוא תוקע בזהב ולא בשופר.
 - ב. הזהב מהווה חציצה בינו לבין השופר.
- הריטב"א [ד"ה צפהו זהב] מפרש כדרך השניה, ולכן הוא מחדש, שאף אויר מהווה חציצה, ואם הרחיק את שפתיו מהשופר לא יצא ידי חובתו.

הברייתא [כו:]: אומרת: "נתן שופר בתוך שופר אם קול פנימי שמע יצא ואם קול חיצון שמע לא יצא". אם השופר הפנימי בולט החוצה משני צדדי השופר החיצוני, הוא תוקע בשופר הפנימי בלבד ויוצא ידי חובתו. אם השופר החיצוני בולט החוצה מצדדי השופר הפנימי, הקול שיוצא הוא קול של שני שופרות ופסול.

הברייתא [כו:]: אומרת: "וכמה שיעור תקיעה פירש רבן שמעון בן גמליאל כדי שיאחזנו בידו ויראה לכאן ולכאן". מקור דינו של רבן שמעון בן גמליאל בברייתא במסכת נידה [כו:], ושם מבואר ששיעור זה טפח. מסביר הריטב"א [ד"ה וכמה שיעור] ששיעור טפח נאמר באדם בינוני, אדם גדול צריך לתקוע בשופר המתאים למידת ידו. מבאר הריטב"א את שיטתו: "שלא תהא מפסקת ידו בין קול לשופר". כשידו גדולה מטפח הקול יוצא גם מתוך ידו הבולטת מחוץ לשופר, ולכן אינו יוצא ידי חובתו. הר"ן [ו. ד"ה כדין חולק על הריטב"א ומפרש, כפשטות הגמ' בנידה, ששיעור שופר קבוע ואינו תלוי בגודל ידו של התוקע.

סיכום

"והעברת שופר תרועה בחודש השביעי". יוצאים ידי חובה בקול העובר כדרכו של שופר [לאפוקי שופר שהפכו בו את הצר לרחב או שופר שהפכו בו את הפנימי לחיצוני], דרך שופר אחד [לאפוקי תוקע בשני שופרות והקול יוצא מבין שניהם] שאין לו תוספות [לאפוקי שופר שהוסיפו לו בין במינו בין בשלא במינו] והקול קול של שופר בלבד [לאפוקי ציפהו זהב המשנה את קולו]. שופר שקצרו אותו או שגרדו אותו והעמידו אותו על גלדו, עומד בתנאים הללו, וכשר.

הלכה

השו"ע [סי' תקפו סע' יא-כ] פוסק ששופר שהוסיפו עליו כל שהוא, או שהפכו אותו, או שצפהו זהב במקום הנחת פיו או בפנים או בחוץ במקום שמשנה קול השופר, או שתקע בשני שופרות והחיצון בולט מחוץ לפנימי - פסול. השו"ע מכשיר שופר שקצרו ויש בו שיעור שופר, ושופר שגרדו והעמידו אותו על גלדו.
השו"ע [סע' יז] פוסק שלא יפה לצייר צורות במיני צבעונים כדי לייפות את השופר, כיוון שציורים אלו יכולים לשנות את קול השופר.
השו"ע [סע' יט] פוסק שאם הרחיק את השופר ותקע בו לא יצא ידי חובתו. המשנה ברורה [סקע"ו] מדגיש שדין זה אינו ברור, ולכן יחזור ויתקע ללא ברכה.